

MILJÖ OCH EKONOMISK TILL- VÄXT: ATTITYDER OCH SAMBAND

Johanna Jormfeldt, Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet

E-post | johanna.jormfeldt@lnu.se

Glenn Sjöstrand, Institution för Samhällsstudier, Linnéuniversitetet

E-post | glenn.sjostrand@lnu.se

Vem vill satsa på miljö även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt? Det är frågan denna artikel uppehåller sig vid och de svar som skisseras nedan kommer att utgå från både traditionella och alternativa sambandsmönster. Låt oss dock börja med att problematisera frågeställningen om hur miljö och ekonomisk tillväxt hänger samman.

Ekonomi och miljö hör ihop, men det är inte alldeles självklart hur. Oavsett på vilket sätt vi människor organiserar våra liv och samhällen måste vi leva av vad naturen ger. Ekonomisk tillväxt mäts via bruttonationalprodukten (BNP), och kan ske på endast ett sätt: genom att värdet på alla varor och tjänster som produceras i landet under ett år ökar. Värdökningen däremot kan ske på åtminstone två sätt:

antingen genom att priser ökar (inflation) eller genom att det produceras fler varor och tjänster (ekonomisk tillväxt utan inflation). För att produktionen ska kunna öka måste också konsumtionen öka. Den ekonomiska cykeln innebär att vi hämtar råvaror för varuproduktionen ur jordens resurser (metaller, olja, mineraler, djur och växter) som ska extraheras och transporteras för att kunna bearbetas till färdiga produkter. Produkterna utbytes på marknader och transporteras ofta mer än en gång mellan produktion och konsumtion

Sedan används varorna till konsumentens behov och glädje. När produkterna har använts färdigt (antingen för att de har slutat fungera eller för att användaren har tröttnat på dem) så återförs de (alltså efter återanvändning och återvinning) till jorden i form av skräp till mark, luft, vatten eller deponi.

Utifrån ovanstående beskrivning av ekonomi och miljö anser många miljöekonomer att det är svårt för att inte säga omöjligt att kombinera ekonomisk tillväxt med miljöhänsyn då varje produktions- och konsumtionsökning innebär ökad belastning på miljön (Daly 1996; Daly & Farley 2011; Douthwaite 1999; Hawken, Lovins & Lovins 1999; Mol & Sonnenfeld 2000; Schnaiberg & Gould 1994). Men under senare decennier har idén om så kallad ekologisk modernisering (Spaargaren 2000; Mol 2001; Mol & Spaargaren 2002) fått politiskt och vetenskapligt fäste. Teorin föreslår att vi via politiken, marknaden och civilsamhället på främst teknisk väg kan inrätta samhället så att institutioner och enskilda människors handlingar blir mer miljövänliga samtidigt som de bidrar till ekonomisk tillväxt. Det kan ske genom exempelvis utbyte av gammal ineffektiv (smutsig) teknik som ersätts av ny effektiv och hållbar teknik (Brand 2010). Svensk miljöpolitik sedan slutet på 1990-talet kan i hög grad beskrivas i termer av ekologisk modernisering (Vail 2008).

Men vetenskaplig kritik kvarstår gentemot lösningarna som den ekologiska moderniseringen föreslår (Brand 2010; McLaughlin 2012). Även om tekniken blir renare så kommer ökad konsumtion ändå att leda till miljöbelastning, säger kritikerna. Nya argument framförs då bland annat av forskare i miljöekonomi som hävdar att om vi ökar konsumtionen av tjänster istället för varor så kan tillväxten ske miljövänligt. Till exempel är det bra för både ekonomin och miljön om vi går till frisören eller om vi köper massage oftare. Det kan låta rimligt, men även mot en sådan tjänstekonsumtion vänder sig kritikerna som menar att transporter och

transportmedlen måste öka om tjänstekonsumtionen ökar. Relationen mellan ekonomisk tillväxt och miljö är alltså inte självklar.

Ett sätt att förstå miljöattityder är graden av generell tillit och ömsesidighet i samhället. Elinor Ostrom (2009) har argumenterat för att tillit till andra människor, politiska och sociala institutioner kan bidra till att människor och organisationer inte agerar kortsiktigt och rationellt egennyttigt – och till exempel därmed prioriterar satsningar på miljön framför ekonomisk tillväxt. Hon har också argumenterat för att samhällsinstitutioner kan bidra till att skapa förutsättningar för utvecklingen av tillit mellan människor genom informationsspridning, skapande av normer, regler och övervakning och sanktioner mot regelbrott. Det innebär att om tillit föreligger för det politiska systemet, den förda politiken och politikerna samt för andra samhällsinstitutioner, kommer åtgärder för miljön att ekonomiskt och politiskt bli enklare att kollektivt genomföra.

Senare års miljöattityder

Hur ser då de övergripande attityderna ut bland den svenska befolkningen när de ställs inför frågan om det är bra att satsa på miljön även om det innebär lägre tillväxt? Data är hämtat från Surveyinstitutet, Linnéuniversitetet. I Surveyinstitutets undersökningar har frågan studerats vid tre tillfällen: 2009, 2010 och 2012 (Hagevi 2009; Hagevi 2010; Hagevi 2012). Frågan löd: *Här presenteras några förslag och åsikter. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Varpå bland annat Satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt* nämndes. Det var möjligt att svara *Mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt* och *mycket dåligt*. I våra tabeller redovisar vi andelen som har svarat mycket eller ganska bra, varken eller och mycket eller ganska dåligt.

Tabell 1. Andel som instämmer i respektive tar avstånd från påståendet att det är bra att satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt (procent).

	2009	2010	2012
Mycket eller ganska bra	64	58	62
Varken eller	28	31	28
Ganska eller mycket dåligt	8	11	10
Summa procent	100	100	100
Antal svarande	1557	1588	1505

En relativt hög andel anser att det är en mycket bra eller ganska bra idé att satsa på miljön även om det medför lägre ekonomisk tillväxt. Jämförelserna mellan de tre undersökta åren visar inga större skillnader även om det just mellan 2009 och 2010 var en viss nedgång i andelen som ansåg det vara ett mycket eller ganska bra förslag att satsa på miljön. Denna tillfälliga nedgång är svår att enkelt förklara, men möjligen slog 2007–08 års finansiella kris igenom på bred nivå i Sverige först 2010 och ekonomin hamnade i fokus för den allmänna debatten snarare än miljöfrågorna.

I studier om miljöattityder brukar några av de avgörande variablerna som förklarar vilka som anses mer miljövänligt inställda vara kön, utbildningsnivå och politisk tillhörighet. Denna undersökning pekar dessutom ut ett par nya variabler som uppvisar intressanta preliminära resultat. Den första av dessa variabler är i vilken utsträckning de tillfrågade menar att det går att lita på människor i allmänhet. Det handlar alltså om huruvida en generell tillit kan ha något samband med miljöattityder. Den andra variabeln är vilken sektor man arbetar inom: privat eller offentlig sektor. Nedan ska vi först lyfta fram några av de traditionella variablernas utfall för att sedan titta på tillitsdimensionen och betydelsen av arbetssektor.

Traditionella förklaringar till miljöattityder

Bland de traditionella variablerna som beskriver vem som anser att miljö är viktigt i relation till andra samhällsvärden finns kön. I Survey 2012 anser 67 procent av kvinnorna att det är en mycket eller ganska bra idé att satsa på miljön även om det innebär en lägre ekonomisk tillväxt, medan andelen män med samma uppfattning är 56 procent. Skillnaden mellan kvinnor och män är alltså 11 procentenheter. Om vi istället tittar på andelen som anser att det är ett mycket eller ganska dåligt förslag är det 7 procent av kvinnorna och 14 procent av männen som har den åsikten. Kvinnor är alltså markant mer miljövänligt inriktade i sina attityder än män. Resultatet går väl i linje med tidigare studier (Bennulf 1994:112).

Om vi istället studerar andelen miljövänligt inställda givet utbildningsnivå så framstår ett mönster som inte är så vanligt förekommande i tidigare studier (Carle 2000; Konsumentverket 1998; Rolén 1994). Ofta ger inte utbildningsnivå särskilt entydiga resultat i frågan. I vår studie är dock andelen med högskoleutbildning som anser det vara en mycket eller ganska bra idé att satsa på miljön även om det innebär en lägre ekonomisk tillväxt drygt 70 procent jämfört med drygt 57 procent

bland dem utan högskoleutbildning. Skillnaden blir inte lika påtaglig om andelen som anser att det är ett mycket eller ganska dåligt förslag presenteras: knappt 10 procent av de högskoleutbildade och 11 procent av dem utan högskoleutbildning har den åsikten.

Frågan om det är ett bra förslag att satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt kan – som vi har presenterat inledningsvis – tyckas rymma ett rikt mått av ideologisk laddning, och skulle därför kunna förväntas besvaras på olika sätt beroende på partipolitiska preferenser. När Martin Bennulf (1994:88 f och 211) undersökte miljöopinionen bland den svenska befolkningen under 1980- och 90-talen fann han ett statistiskt säkerställt negativt samband mellan inställningen till ett miljövänligt samhälle och inställningen till ett tillväxksamhälle, vars styrka dock varierade över åren. Motsättningen förefaller dock vara som minst under de år då det politiska miljöintresset var som störst, och när en stor andel av befolkningen spontant nämnde miljö som en av de viktigaste politiska frågorna. 1988 var ett år som sticker ut i det här avseendet, med en toppnotering på hela 62 procent som i SOM-undersökningen uppgav sig tycka att miljö var viktigt (Bennulf 1994:76). Bennulf visar också att det genomsnittliga intresset för miljö sjunker under de perioder då intresset för ekonomiska frågor är högt, och tvärtom. Värt att notera är dock att det negativa sambandet mellan intresse för miljö och ekonomi bara kan beläggas på aggregerad nivå (Bennulf 1994:82 f). Det finns alltså ingenting som tyder på att enskilda individer inte skulle kunna vara intresserade av både miljöfrågor och ekonomiska frågor samtidigt.

Uppfattningen om en motsättning mellan miljö och ekonomisk tillväxt kan möjligen ha utmanats under åren i takt med att miljön har kommit att bli alltmer etablerad som en angelägen samhällsfråga och därmed som en politisk fråga. Inte minst kan genomslaget av begreppet hållbar utveckling, som till exempel ska genomsyra all högre utbildning och skolundervisning, ha påverkat synen på de komplexa sammanhangen mellan ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter i mänskliga verksamheter. Noterbart är att en majoritet av den svenska befolkningen år 2012 instämmer i att det är ett bra förslag att satsa på miljön även om det innebär lägre tillväxt, oavsett politisk vänster- eller högerorientering (se tabell 2). De som säger sig stå till vänster i politiken instämmer i högre grad (72 procent), men även de som uppger att de befinner sig till höger på den politiska skalan bejakar alltså i huvudsak sådana satsningar (54 procent).

Tabell 2. Åsikt om att satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt efter egen placering på vänster-högerskalan (procent).

	Mycket eller ganska bra	Varken eller	Mycket eller ganska dåligt	Summa procent	Antal svarande
Klart eller något till vänster	72	21	7	100	534
Varken eller	57	34	9	100	364
Klart eller något till höger	54	29	17	100	568

Ett annat sätt att mäta uppfattningen till att satsa på miljö i förhållande till politiska dimensioner är att studera hur svaren på den ställda frågan fördelar sig mellan anhängare till de politiska blocken, samt till Sverigedemokraterna som står utanför blockindelningen. Det är de rödgröna sympatisörerna som i störst utsträckning bejakar en satsning på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt (68,5 procent tycker att förslaget är mycket eller ganska bra). Skillnaden till alliansanhängarna är dock bara 8,5 procentenheter. De enda som utmärker sig med en betydligt lägre grad av uppslutning kring förslaget är Sverigedemokraternas sympatisörer (43 procent tycker att förslaget är mycket eller ganska bra).

Tabell 3. Åsikt om att satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt efter egen uppgift om blocksympati (procent).

	Mycket eller ganska bra	Varken eller	Mycket eller ganska dåligt	Summa procent	Antal svarande
De rödgröna	68,5	25	6,5	100	656
Alliansen	60	28	12	100	615
Sverigedemokraterna	43	35	22	100	128

Utifrån dessa data kan vi konstatera dels att miljöfrågan tycks ha slagit igenom på bred front i befolkningens uppfattningar om politik, dels att Sverigedemokraternas sympatisörer avviker från mönstret. Att Sverigedemokraterna opponerar sig mot det så kallade etablissemangets konsensusuppfattningar gäller alltså inte bara invandringspolitiken, som är deras största profilfråga, utan tycks gälla även miljöpolitiken.

När frågan ställs i relation till svarspersonernas uppgift om vilket parti de tycker bäst om ser vi att det finns vissa skillnader inom blocken. Centerpartiets, Folkpartiets och Kristdemokraternas sympatisörer visar till exempel alla högre grad av instämmande i att det är bra att satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt än vad Moderaternas sympatisörer gör. Socialdemokraterna ligger lägst bland de rödgröna partierna och skiljer sig bara från Moderaterna med tre procentenheter. Miljöpartiets sympatisörer visar inte oväntat den allra högsta graden av positiv inställning till att satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt. Även Vänsterpartiets sympatisörer utmärker sig med en positiv inställning.

Tabell 4. Åsikt om att satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt fördelat efter svaret på frågan "Vilket parti tycker du bäst om idag?" (procent).

	Mycket eller ganska bra	Varken eller	Mycket eller ganska dåligt	Summa procent	Antal svarande
Miljöpartiet	87	12	1	100	142
Vänsterpartiet	80	19	1	100	84
Centerpartiet	76	18	6	100	51
Folkpartiet	63	28	9	100	107
Kristdemokraterna	61,5	27	11,5	100	44
Socialdemokraterna	60	31	9	100	430
Moderaterna	57	29	14	100	413
Sverigedemokraterna	43	35	22	100	128
Annat parti	32	56	12	100	34

Att Centerpartiet har tagit på sig rollen som det gröna alternativet inom alliansen verkar av allt att döma ligga i samklang med sympatisörernas uppfattning i frågan om behovet av att satsa på miljön även om det innebär lägre tillväxt. 76 procent tycker att förslaget är mycket eller ganska bra, och det är en differens på 19 procentenheter till moderatsympatisörernas 57 procent. Ännu större är skillnaden mellan Socialdemokraternas sympatisörer och anhängarna till Miljöpartiet och Vänsterpartiet. Den stora spännvidden i miljöattityder mellan de rödgröna partierna skulle möjligen kunna innebära en utmaning för ett framtida regeringssamarbete. Ett svärförklarad mönster ser vi hos den lilla gruppen anhängare till "annat parti". Av dem är det bara 32 procent som tycker att förslaget är mycket eller ganska bra, det vill säga en avsevärt lägre andel än till och med Sverigedemokra-

ternas sympatisörer. Värt att notera är att hela 56 procent av ”annat parti”-anhängarna har svarat ”varken eller” på frågan. Så hög grad av icke-uppfattning återfinns inte inom någon annan grupp av partisympatisörer. Antalet som svarat ”annat parti” är dock litet, varför resultatet är relativt osäkert.

Andra förklaringar till miljövänlighet

Den så kallade institutionella teoribildningen inom samhällsvetenskap har på senare år bidragit med rimliga förklaringar till hur stater och offentlig verksamhet fungerar och vilka effekter de får. Tillit och generellt förtroende är en del av effekterna av effektiva och fungerande institutioner. Tvärtom gäller om tillit för offentliga institutioner saknas. Då kommer inte verksamheter att fungera effektivt. I Survey 2012 har en fråga som rör inställningen till förtroende för medmänniskor ställts. Frågan löd: *Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?* Svaren angavs på en skala från 0 till 10. Om vi sätter resultaten från denna fråga i relation till hur man ser på frågan om att satsa på miljö även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt så utfaller ett intressant mönster. Det verkar som att de som har en hög tillit till människor i allmänhet också är mer positivt inställda till miljöåtgärder.

Tabell 5. Åsikt om att det är bra att satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt efter tillit (procent).

Tillitsnivå	Mycket eller ganska bra	Varken eller	Mycket eller ganska dåligt	Summa procent	Antal svarande
Låg	55	32	13	100	549
Medel	55	30	15	100	138
Högre	68	25	8	101	783

Kommentar: På grund av avrundning blir summan inte 100 procent.

I tabell 5 kan vi utläsa att andelen som har hög tillit till människor i allmänhet också har miljövänligare åsikter kring miljöåtgärder i relation till ekonomisk tillväxt. Av dem som har hög tillit anser 68 procent att det är en mycket eller ganska bra idé att satsa på miljön medan 55 procent av dem med låg eller medeltillit tycker samma sak. Skillnaden mellan grupperna är 13 procentenheter. Det är också färre bland dem med hög tillit som anser att det är ett mycket eller ganska dåligt förslag. Som möjlig förklaring till resultaten kan de som har en hög tillit

också ha ett relativt stort förtroende för myndigheter och politiker att klara av de utmaningar som finns för att klara både ekonomi och miljö.

Den sista variabeln som vi undersöker samvariationen med åsikt om miljö och tillväxt till är inom vilken sektor man arbetar (se tabell 6). Skillnaderna är i och för sig inte särskilt stora, men tendensen är att privat anställda är lite mindre miljövänligt inställda än offentligt anställda och personer som varken arbetar i privat eller offentlig sektor. Inom privat sektor anser 59 procent att miljöåtgärder är ett bra förslag även om tillväxten påverkas negativt, inom offentlig sektor är motsvarande andel 64 procent och bland dem som varken arbetar inom privat eller offentlig sektor är andelen 65 procent. Återigen kan det ha att göra med vilket förtroende man hyser för myndigheter och politiken, men det är en spekulation som kräver ytterligare undersökningar för att bekräfta.

Tabell 6. Åsikt om att satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt efter anställningssektor (procent).

Anställningssektor	Mycket eller ganska bra	Varken eller	Mycket eller ganska dåligt	Summa procent	Antal svarande
Offentlig sektor	64	28	9	101	542
Privat sektor	59	29	12	100	748
Varken offentlig eller privat sektor	65	26	8	99	159

Kommentar: På grund av avrundning blir summan inte 100 procent.

Avslutning

Vi har kunnat konstatera att relationen mellan ekonomisk tillväxt och miljö är komplex. Vissa människor ser en uppenbar motsättning mellan miljöåtgärder och ekonomisk tillväxt medan andra menar att den tekniska utvecklingen kan generera lösningar som gynnar både miljö och ekonomi. I den här artikeln har vi inte haft möjlighet att studera befolkningens attityder till eventuella motsättningar mellan miljö och tillväxt i sig. Utgångspunkten för frågeställningen har istället varit att åtgärder på miljö skulle kunna innebära lägre ekonomisk tillväxt, och

det vi har undersökt är attityden att det i så fall skulle vara värt det ekonomiska priset.

Resultatet visar att en klar majoritet av den svenska befolkningen har uppfattningen att det är en bra idé att satsa på miljön, även om det innebär en lägre ekonomisk tillväxt. Uppenbart är också att kvinnor generellt hyser den uppfattningen i större utsträckning än män. Ännu mer genomslag har utbildningsnivån, där vi har funnit att högskoleutbildade i högre grad än personer utan högskoleutbildning bejakar miljöåtgärder på den ekonomiska tillväxtens bekostnad. Föga förvånande spelar också politiska uppfattningar roll för vilka attityder människor intar i förhållande till frågan om miljö kontra tillväxt. Personer som anser sig stå till vänster i politiken visar sig i relativt stor utsträckning värna miljöåtgärder mer än högerorienterade personer och de som sympatiserar med det rödgröna blocket är något mer positiva till miljöåtgärder än allianssympatisörer. Nedbrutet på partisynpaty har vi dock sett noterbara skillnader såväl inom blocket som bortom vänster-högerskalan. Ytterligheterna bland de namngivna partierna är Miljöpartiet, där närmare 9 av 10 svarande menar att det är bra att satsa på miljön även om det innebär lägre ekonomisk tillväxt, och Sverigedemokraterna där bara drygt 4 av 10 menar att förslaget är bra.

Vi har i artikeln även testat två mindre traditionella variabler. Det har visat sig finnas ett icke försumbart samband mellan tillit till människor i allmänhet å ena sidan och inställningen till miljöåtgärder å andra sidan. Det blir en intressant framtida forskningsuppgift att studera vidare vad detta kan bero på. Likaså ser vi anledning att vidare utforska den betydelse som anställningssektor har för inställningen till miljöåtgärder. Det finns en tendens att anställda i offentlig sektor i något högre grad bejakar miljöåtgärder än anställda i privat sektor. Detta resultat bör i framtiden analyseras i belysningen av en mer grundlig problematisering av uppfattningar kring konfliktdimensioner kring miljö och ekonomisk tillväxt.

Referenser

- Bennulf, Martin (1994): *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Brand, Ulrich (2010): "Sustainable development and ecological modernization – the limits to a hegemonic policy knowledge", *Innovation – The European Journal of Social Science Research* 23 (2):135–152.
- Carle, Jan (2000): *Opinion och aktion – en sociologisk studie av ungdomar och miljö*. Sociologiska institutionen, Göteborg.
- Daly, Herman E. (1996): *Beyond growth: the economics of sustainable development*. Boston: Beacon Press.
- Daly, Herman E. & Farley, Joshua C. (2011) [2004]: *Ecological economics: principles and applications*. Washington: Island Press.
- Douthwaite, Richard (1999) [1993]: *The growth illusion: how economic growth has enriched the few, impoverished the many, and endangered the planet*. Totnes: Green Books.
- Hagevi, Magnus (2009): Survey 2009: *Teknisk rapport*. Växjö: Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet.
- Hagevi, Magnus (2010): Survey 2010: *Teknisk rapport*. Växjö: Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet.
- Hagevi, Magnus (2012): Survey 2012: *Teknisk rapport*. Växjö: Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet.
- Hawken, Paul, Amory B Lovins, & L Hunter Lovins (1999): *Natural capitalism: the next industrial revolution*. London: Earthscan.
- Konsumentverket (1998): *Allmänhetens kunskaper, attityder och agerande i miljöfrågor: Rapport 1998:7*. Stockholm: Konsumentverket.
- McLaughlin, Paul (2012): "Ecological Modernization in Evolutionary Perspective", *Organization & Environment* 25:178–196.
- Mol, Arthur P J & David A Sonnenfeld, red (2000): *Ecological modernisation around the world: perspectives and critical debates*. London: Frank Cass.
- Mol, Arthur P J (2001): *Globalization and Environmental Reform: The Ecological Modernization of the Global Economy*. Cambridge: MIT Press.
- Mol, Arthur P J & Gert Spaargaren (2002): "Ecological Modernization and the Environmental State", *Research in Social Problems and Public Policy*, 10:33–52.

Ostrom, Elinor (2009) [1990]: *Allmänningen som samhällsinstitution*. Lund: Arkiv förlag.

Rolén, Mats, red (1994): *Forskning om livsstil och miljö: Rapport från en FRN-konferens i Lund 18-19 oktober 1993*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden.

Schnaiberg, Allan & Kennet A Gould (1994): *Environment and society: the enduring conflict*. Caldwell: Blackburn Press.

Spaargaren, Gert (2000): "Ecological modernization theory and domestic consumption" *Journal of Environmental Policy and Planning* 2 (4):323-335.

Vail, Benjamin (2008): "Ecological modernization at work? Environmental policy reform in Sweden at the turn of the century", *Scandinavian Studie* 80 (1):85–108.